

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ברכה על הנר במוצאי יוה"כ

(נ"ד א') אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי יוחנן: מברכין על האור בין במוצאי שבת, בין במוצאי יום הכיפורים. וכן עמא דבר (כן העם נוהג).

מיתבי: אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת (בלבד), הואיל ותחילת ברייתו הוא. (4) וכיוון שרואה (אש במוצ"ש), מברך מיד. (2) רבי יהודה אומר: סודרן (כל ברכות ההבדלה) על הכוס. ואמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה (וגם הוא לא נחלק ארישא דאין מברכים אלא במוצ"ש).

(ומתוך) לא קשיא, כאן באור ששבת. כאן באור היוצא מן העצים ומן האבנים.⁴

שיטות הראשונים

אור ששבת ממלאכת איסור: כתב הרמב"ם, "אור שֶהַדְלֵק בַּשַּׁבָּת לְחֻלָּה וּלְחִיָּה - מְבָרְכִין עָלָיו בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. אור שֶהַקְדַּח מִן הָעֵצִים וּמִן הָאֲבָנִים - מְבָרְכִין עָלָיו בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, שֶהָיָא הִיָּתָה תַּחֲלִית בְּרִיתוֹ בְּיַד אָדָם; אָבֵל אֵין מְבָרְכִין עָלָיו בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, שְׁאֵין מְבָרְכִין בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים אֶלָּא עַל אור שֶשַׁבָּת, אֲפִי עַל פִּי שֶהַדְלֵק לְחֻלָּה אוֹ לְחִיָּה בְיוֹם הַכִּפּוּרִים - מְבָרְכִין עָלָיו, שֶהָיָה שַׁבָּת מְעַבְרָה".²

האם צריך לחזר אחר נר במוצאי יום הכיפורים: מבואר בברכות (נ"ג ב') שאין מחזרין על האור במוצ"ש. אלא אי מקלע ממילא, מברכין עליו.³ וכתב הרשב"א בשם הראב"ד, דבמוצאי יום הכיפורים איכא למימר דמהדר בתר האור.⁴ והביאו השו"ע⁵ בשם יש אומרים.

ברכה על היוצא מאבנים מעמוד ראשון ואילך: מדברי רמב"ן, רבינו יונה, רא"ה, מהר"ם חלאווה, וריטב"א מבואר, דאין לברך במוצאי יוה"כ על אור שהוציאו עתה מהאבנים, אף מעמוד ראשון ואילך. והכלבו כתב שיש אומרים שמברכים עליו מעמוד ראשון. והשו"ע⁶ סתם כרוב הראשונים, והוסיף שיש אומרים שמברכים עליו. ובמקום אחר סתם רק כדעה ראשונה.

¹ אור שדלק בשבת, אבל בהיתר, כגון של יולדת ושל חולה, או נר הדולק מערב יוה"כ, מברכים עליו אף במוצאי יוה"כ. שאותה ברכה משום שדבר חידוש הוא לו, שלא נהנה מן האור היום. ואור שנברא עכשיו, מברכים עליו רק במוצ"ש, שאף הוא תחילת בריית האור. על פי רש"י. וביאר הטעם במאירי: שטעם ברכת האור אינה שוה לשניהם. שברכת האור במוצ"ש הוא על שם שהאור נברא במוצ"ש, וכל שכן זה שתחלת ברייתו במוצ"ש, שראוי לברך עליו. אבל ברכת האור בלילי יום הכיפורים אינה מטעם זה, שאם לא כן לא היינו מברכין לה במוצאי יום הכיפורים שחל להיות באמצע שבת, אלא טעם שלה מפני שתשמישו של אש נאסר ביום הכיפורים, יתר על שאר ימים טובים שהותר לנו תשמישו בכל אוכל נפש שרובו על ידי האור, ואנו מברכין למי שברא מאור זה שנאסר לנו תשמישו היום והותר לנו עכשו, ואם כן, היאך נברך על אור שלא היה בעולם ושאין לומר עליו שנאסר לנו היום. מאירי (מסכת ברכות, נ"ג ב', ד"ה פירשו בתלמוד פסחים).

² ממלאכת איסור. בדפוסים יש שינוי בגירסה, וכתבו: מעבודה. מקורות: רמב"ם (הל' שבת כט, כז).

³ וביאר הרא"ש טעמא, משום דברכה זו אינה אלא לזכר בעלמא שנברא האור במוצ"ש. דאי משום הנאת האור מברך, היה צריך לברך בכל פעם ופעם כשנהנה מן האור.

⁴ לפי שאינה כברכת הנהנין, אלא כברכת הבדלה שמברך לבואר יתברך שהבדיל לנו בין זה היום לשאר הימים, שכל היום היינו אסורים להשתמש בו ועכשיו אנו מותרין בו.

⁵ או"ח רצח, א. מקורות: רשב"א (ברכות נ"ג ב', ד"ה אמר רב יהודה). רא"ש (ברכות ח, ג).

⁶ או"ח תרכ"ד, ד. ביאור הדברים (על פי דברי ביאור הגר"א, ס"ק ה, וביה"ל, ד"ה ויש אומרים): המגיד משנה (בביאורו את הרמב"ם בהל' שבת כט, כז) הביא דברי הרמב"ן, שכתב שישראל שהדליק מגוי, אע"פ שמברכים עליו במוצ"ש, אין מברכים עליו במוצאי יוה"כ.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן רצח)

א. מְבָרַךְ עַל הַנֶּר: בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ, אִם יֵשׁ לוֹ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַזֵּר אַחֲרָיו. וְהָנִי מִלִּי בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, אֲבָל בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכַּפּוּרִים יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁמַּחֲזֵר אַחֲרָיו...

ח. אוֹר הַיּוֹצֵא מֵהָעֵצִים וּמֵהָאֲבָנִים מְבָרְכִין עָלָיו, אֲבָל בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכַּפּוּרִים אֵין מְבָרְכִין עָלָיו.

(או"ח, הלכות יום הכיפורים, סי' תרכד)

ד. מְבָרְכִים עַל הָאוֹר; וְאֵין מְבָרְכִים בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכַּפּוּרִים עַל הָאוֹר שֶׁהוֹצִיאוּ עִתָּה מִן הָאֲבָנִים; וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁמְבָרְכִים עָלָיו מַעֲמוּד רָאשׁוֹן וְאֵילָךְ.

ה. יִשְׂרָאֵל שֶׁהַדְּלִיק מְגוֹי אֵין מְבָרְכִים עָלָיו בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכַּפּוּרִים, אֲף עַל פִּי שֶׁבְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת מְבָרְכִין עָלָיו, שֶׁאֵין מְבָרְכִים בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכַּפּוּרִים אֲלָא עַל הָאוֹר שֶׁשִּׁבַּת מִבְּעוֹד יוֹם מִמֶּשׁ, אוֹ עַל הָאוֹר שֶׁהַדְּלִיק מִמֶּנּוּ, וְכֵן נִהְיָ לְהַדְּלִיק מַעֲשֵׂשִׁיּוֹת שֶׁל בֵּית הַכֶּנֶסֶת. וּמִיָּהוּ, אֲפֹלוֹ אִם הַדְּלִיק בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים, אִם הַדְּלִיק בְּהֵתֵר כְּגוֹן לְחוּלָה, יְכוּלִים לְבָרַךְ עָלָיו...

עשיית מלאכה בתשעה באב

(נ"ד ב') **משנה:** מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב, עושין. מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה (שלא להסיח דעת מן האבלות), אין עושין.

(המשך **משנה:**) ובכל מקום, תלמידי חכמים בטלים (ממלאכה בתשעה באב). רבן שמעון בן גמליאל אומר: לעולם יעשה אדם עצמו תלמיד חכם (ואינו נראה כיוהרא, ואם רצה ליבטל ממלאכה, רשאי).

אמר שמואל: אין תענית ציבור בבבל, אלא בתשעה באב בלבד (ראה להלן).

(4) אמר שמואל: תשעה באב בין השמשות שלו מותר (והוא הדין כל תענית ציבור. ורק משחשיכה אסור).

(2) דרש רבא: עוברות, ומניקות, מתענות ומשלימות בו (בצום תשעה באב) כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים. ובין השמשות שלו אסור.

וכן אמרו משמיה דרבי יוחנן.

שיטות הראשונים

אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב: וכן פסקו רבינו חננאל, רי"ף, רא"ש, וראב"ה. דעת רש"י, שחומרות של תענית צבור⁷ אין נוהגים בבבל, אלא בתשעה באב בלבד. וביארו **תוספות והאשכול** שהיו להם הרבה גשמים⁸. **הראב"ד** פירש,

משום שהטעם שבמוצ"ש מברכים עליו, משום שעל תוספת ההיתר הוא מברך, ונחשב כאור היוצא מן העצים. אבל ביוה"כ אין מברכים אלא על אור ששבת ממש, או על אור שהודלק ממנו. וכתב המגיד משנה שכן סובר הרמב"ם. וכן דעת הרבה ראשונים. וכן פסק השו"ע (תרכד, ה). אמנם פסיקה זו נובעת מההבנה, שאף נר שני שהודלק מאור שלא שבת, אין לברך עליו. וכתב הגר"א (ועוד), שזה סותר מה שהביא השו"ע בסעיף הקודם (תרכד, ד) דעה שניה. ומשום כך כתב בביה"ל, שאף שיש אחרונים שכתבו שבמקום הדחק יש לסמוך על דעה זו, אבל נראה שאין להקל כן, שכן דעה זו היא רק דעה יחידית. עיי"ש.

⁷ שהיו נוהגין בו כעין אבלות, שהיו אוכלין מבעוד יום ואסורין בנעילת הסנדל. רש"י (תענית י"א ב'). וכן שאסור ברחיצה ובסיכה ובתשיש המיטה. ראב"ה.

**הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.**

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

משום צינת בבל, שאי אפשר להם בלא נעילת סנדל. ומתוך שהם עניים, אי אפשר להם בלא מלאכה.⁸ והרמב"ן ביאר, שאין תענית צבור בחו"ל, משום דליכא בית דין סמוכים.¹⁰

האם יכול לעשות עצמו ת"ח ולהיבטל ממלאכה: פלוגתא דתנא קמא ורשב"ג. ומבאר בגמרא דלרשב"א לא חיישין משום יוהרא, דהרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה. ות"ק חייש ליוהרא. דעת רי"ף, רמב"ם, ורי"ד, דקיימא לן כתנא קמא. ורבינו חננאל והרא"ש פסקו כרשב"ג. וכתב רבינו פרץ בשם תוספות, שעכשיו יעשה כל אדם עצמו כת"ח, ואל יעשה מלאכה בתשעה באב, וליכא יוהרא.¹⁴ והשו"ע¹² כתב שכל הרוצה לעשות עצמו ת"ח, עושה.

עשיית מלאכה במקום שלא נהגו, על ידי גויים: כתב הרוקח, אפילו במקום שנהגו שלא לעשות, הני מילי על ידי עצמו. אבל על ידי גויים מותר, אפילו בביתו. וכן פסק השו"ע.¹³

מלאכת דבר האבד בתשעה באב: כתב הרשב"א, ומלאכת האבד מסתברא שמותר, כדרך שאמרו בחולו של מועד. ובתרומת הדשן כתב, דלחלוב הפרות בתשעה באב על ידי ישראל, משמע לכאורה דשרי.¹⁴ ואח"כ נסתפק קצת בדבר¹⁵, והעלה דטוב להחמיר אם אפשר על ידי גויים. וכן פסק הרמ"א.¹⁶

פרקמטיא בתשעה באב: כתב הרשב"א שתלוי במנהג. ואם הוא מקום שנהגו שלא לעשות, בודאי נראה שאסור בפרקמטיא להרויח ולהשתכר. אבל במקום שנהגו לעשות מלאכה, נראה שמותר, אלא שממעט; שאפילו משנכנס אב ממעטין מלישא וליתן. וכן פסק השו"ע.¹⁷

בין השמשות של תשעה באב: פלוגתא דשמואל ורבי יוחנן. ורבא דרש כרבי יוחנן. ופסקו רי"ף, רמב"ם, האשכול,

⁸ ולשיטה זו, שאר חו"ל אינו בכלל. והקשה הר"ן על רש"י, דאכתי אמאי ליכא ביה תענית צבור על כל צרה וצרה שלא תבא על הצבור (ראה תענית י"ח ב', שם מבואר דטפי מחמירין בתעניות אלו מתעניות גשמים)!

⁹ נראה שדעתו דכיון דלא אפשר לקיומיהו בבבל לכולהו דיני תענית צבור, בטלינהו לגמרי. וכן נמי כיון דאיכא דוכתא בחוצה לארץ דלא אפשר, לא אמרין היכא דאפשר אפשר לא אפשר, אלא בטלינהו לגמרי. ודכותה אשכחן בתלמודא דקרי לכולהו חו"ל בבל. ר"ן.

¹⁰ דאנן הדיוטות אנן. ומדינא לא מתכשרי לשום בית דין; אלא דבמילתא דשכיחא כהודאות והלואות, עבדינן שליחותיהו, כדאיתא בפ' המגרש (גיטין פ"ח ב'). ולא מיקרי תענית צבור אלא כשבית דין שיכול לגזור על הצבור גזרוהו. ר"ן.

¹¹ כיון דבשאר יומי נמי אין רגילין במלאכה כל כך. דדוקא בימיהם שהיו רגילים במלאכה בשאר יומי, אז שייך משום יוהרא (ומטעם זה חתן קורא ק"ש אפילו לילה ראשון אף למאן דחייש ליוהרא, שבימינו גם שאר בני אדם אינם מכוונים בק"ש). ומיהו במקום שרגילים במלאכה כגון בספרד, צ"ע לענין ט' באב. מיהו שמעתי דגם שם נהגו שלא לעשות מלאכה. רבינו פרץ.

¹² או"ח תקנ"ד, כב.

¹³ או"ח תקנ"ד, כב. מקורות: רוקח (הל' תשעה באב סי' שי, בסופו).

¹⁴ דהא בחול המועד דאיכא איסור בעשיית מלאכה, לר"ת ור"י מדרבנן, ולמקצת הגאונים מדאורייתא, אפילו הכי היתר פשוט דחולבין הבהמות בעצמן. ואם כן, כל שכן בט' באב דאינו אלא מנהג (שלא לעשות מלאכה). ותנן נמי מקום שנהגו לעשות ב"ד כו', משמע קצת דדין אחד הוא למלאכת ט' באב וי"ד קיל טפי מחול המועד, כדאיתא התם.

¹⁵ דיש לחלק דבחול המועד איסור מלאכה משום שביתה הוא, שרו רבנן כל מלאכת הדיוט ושאינו של טורח, וכן מה שהוא לצורך שמחת המועד. אבל מניעת מלאכה בט' באב משום ענוי הוא, ואם כן יש לומר דכל מלאכה, בין של טורח או לאו, וגם מלאכת הדיוט אם יש בה שיהוי קצת שמשתעשע בה, אין לעשותה בט' באב.

¹⁶ או"ח תקנ"ד, כב. וכשאי אפשר בנכרי, כתב המשנ"ב (ס"ק מז) בשם המג"א, שמותר לעשותה בעצמו כמו בחול המועד. וכתב שבביאור הגר"א מצדד להקל תמיד על ידי ישראל בעצמו, וכדעת הרשב"א. במקורות: רשב"א (שו"ת ח"א, סי' תקכ"א). תרומת הדשן (סי' קנג).

¹⁷ או"ח תקנ"ד, כב. מקורות: רשב"א (שו"ת ח"א, סי' תקכ"א).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ראבי"ה, רא"ש, רמב"ן, ורי"ד כרבי יוחנן¹⁸. וכן פסק השו"ע. וכתבו **רמב"ן וריטב"א**, דמכל מקום אין צריך להפסיק
מבעוד יום טפי, כמו ביום הכיפורים^{19, 20}.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תשעה באב ושאר תעניות, סימן תקנד)

ה. עֲבֹרֹת וּמִיִּנְיָקוֹת מִתְעַנּוֹת בְּט' בָּאָב, וּמִשְׁלִימוֹת כְּדָרָךְ שֶׁמִּתְעַנּוֹת וּמִשְׁלִימוֹת בְּיוֹם כְּפוּר...
כב. מְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּט' בָּאָב, עוֹשִׁין; בְּמָקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ שְׁלָא לַעֲשׂוֹת, אֵין עוֹשִׁין; וּבְכָל מְקוֹם תִּלְמִידֵי חֲכָמִים
בְּטָלִים, וְכָל הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת עֲצָמוֹ תִּלְמִיד חֲכָם לַעֲנִין זֶה עוֹשֶׂה; וְאִפְלוּ בְּמָקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ שְׁלָא לַעֲשׂוֹת, מִתָּר עַל יְדֵי גוֹי,
אִפְלוּ בְּבֵיתוֹ; וּפְרָקְמִטִּיא לְהַרְוִיחַ וּלְהַשְׁתַּכֵּר בְּמָקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ שְׁלָא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, אֲסוּר; וּבְמָקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ לַעֲשׂוֹת, מִתָּר
אֲלָא שֶׁמִּמַּעַט, שְׂאִפְלוּ מִשְׁנֹכַנְס אָב אָנוּ מִמַּעַטִּין מַלְשָׂא וְלִתְּנָן. **הגה:** וְלֹא נֶהְגּוּ בְּאֲסוּר מְלָאכָה כִּי אִם עַד חֲצוֹת (מִנְהֻגִים). וְנֶהְגּוּ
לְהַחֲמִיר עַד חֲצוֹת בְּכָל מְלָאכָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁהוּי קֶצֶת, אִפְלוּ מַעֲשֵׂה הַדְּיוּט; אֲבָל דְּבַר שְׂאִין בָּהּ שְׁהוּי, כְּגוֹן הַדִּלְקַת גִּרְוֹת אוֹ קְשִׁירָה וְכַדוּמָה,
מִתָּרֵת. וְלַחֲלָב הַפְּרוֹת טוֹב לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי גוֹיִים, אִם אֶפְשָׁר בְּגוֹי.

(או"ח, הלכות תשעה באב ושאר תעניות, סימן תקנג)

ב. תִּשְׁעָה בָּאָב, לִילוֹ כְּיוֹמוֹ לְכָל דְּבַר; וְאֵין אוֹכְלִים אֲלָא מִבְּעוֹד יוֹם, וּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת שְׁלוֹ אֲסוּר כְּיוֹם הַכְּפוּרִים...

¹⁸. דשמואל ורבי יוחנן, הלכה כרבי יוחנן. כל שכן דקאי רבא דהוא בתרא כוותיה. רי"ד.

¹⁹. שכן ביום טוב מוסיפין מחול על הקודש, לפיכך יום כיפור שיש בו תוספת, יש בו קבלה והפסק. (אבל) שאר תעניות אין לנו. והובאו הדברים להלכה במשנ"ב (תקנג, ס"ק ג).

²⁰. או"ח תקנג,ב. מקורות: רי"ף (תענית י א בדפיו). רמב"ם (הל' תעניות ה,ז). האשכול (הל' תשעה באב). ראבי"ה (ח"ג, הלכות תענית, סי' תתנד). רא"ש (תענית ד, לד). רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, עניין אבלות ישנה; הו"ד בר"ן). רי"ד (פסקיו נ"ד ב'). ר"ן (תענית ג ב ברי"ף, ד"ה וכתב הרב אלפסי). ריטב"א (עירובין מ"א א', ד"ה שהוא).